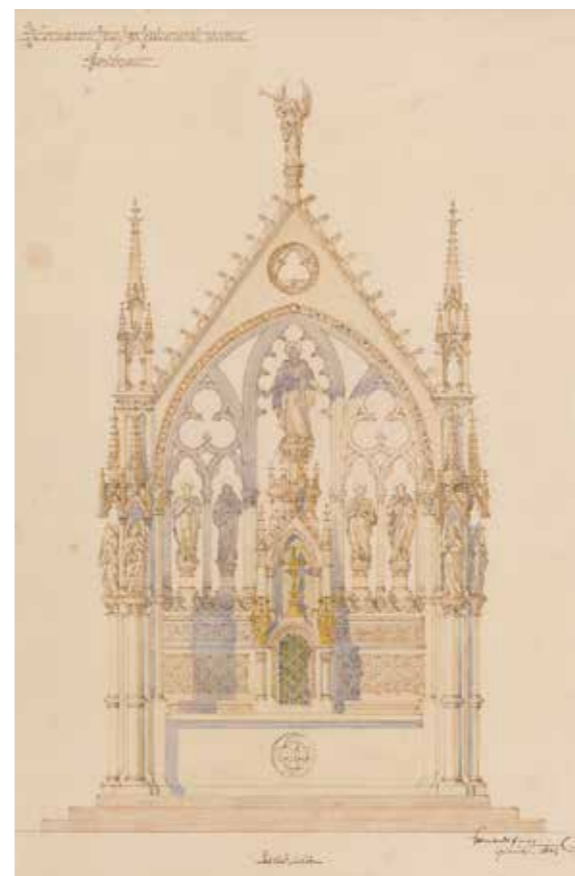
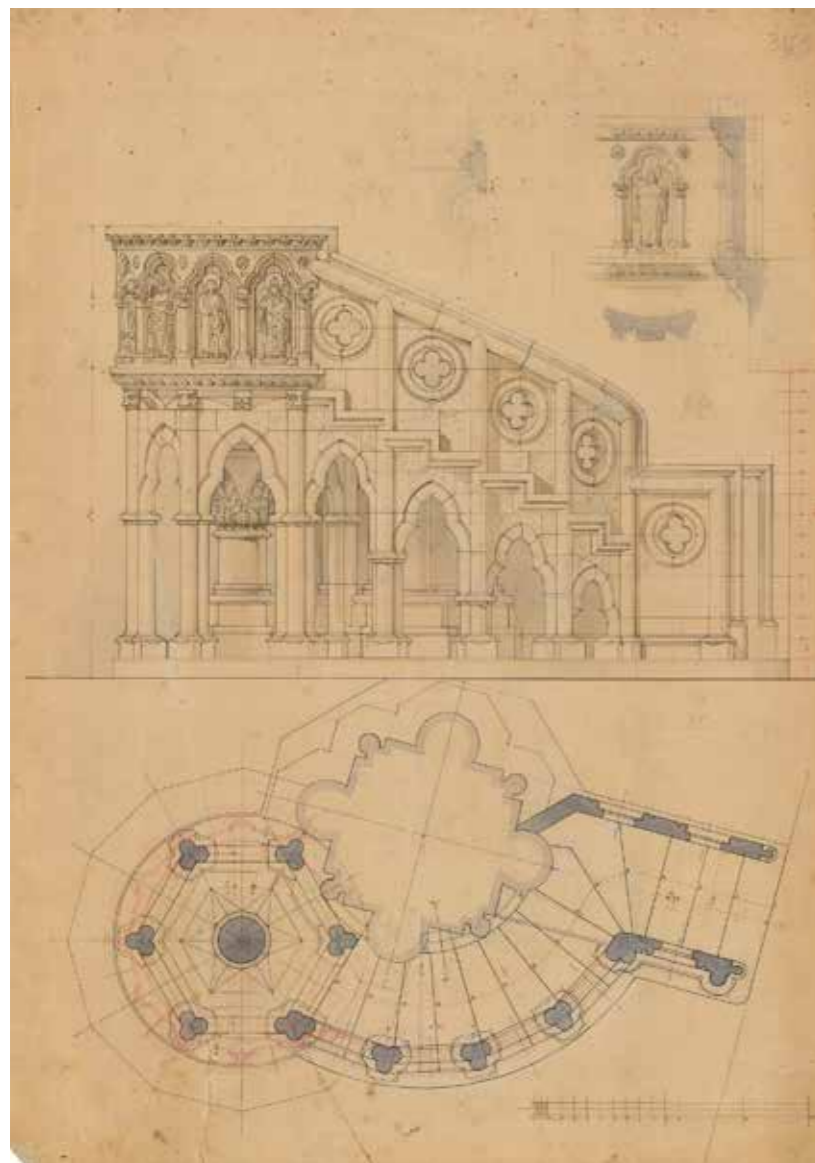
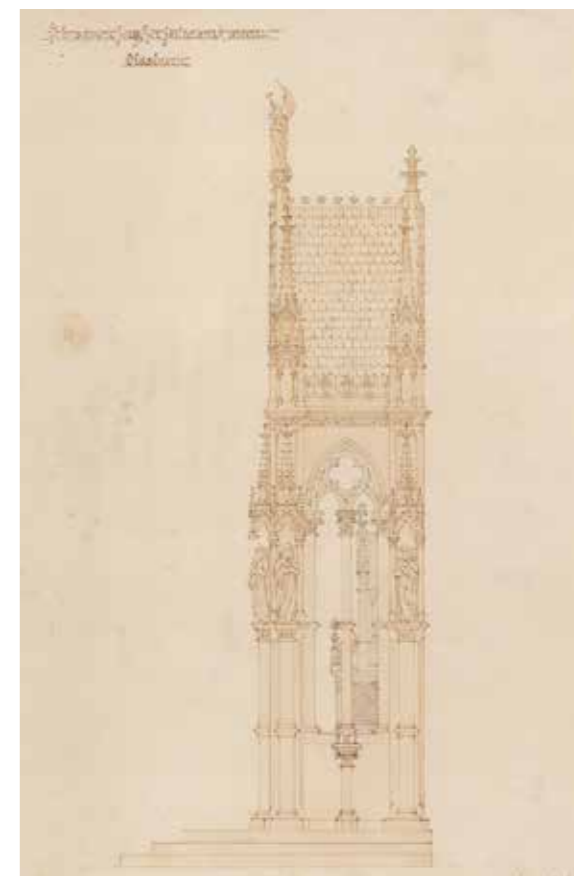

1890-ben a Főváros mint kegyúr is beszállt az építetők körbe és 1891-ben komoly összeggel járult hozzá a belső felszereléséhez. Az oltárok helyét már képviselőik részvételével határozták meg. A Szent László- és Szent Kereszt-oltárok a két

mellékszentélybe kerültek, a Szent Imre-oltárt – amely Zichy Ferenc adományából létesült – és a Szentháromság-oltárt az északi kápolnába szánták. A négyzeti pillérek elé felállítandó Jézus Szíve- és Xavéri Szent Ferenc-oltárok pedig már javában

Szemben a szószék végleges terve, 1890 körül és a Loretói kápolnába tervezett Segítő Szűz Mária-oltár terve, 1889, balra és jobbra a cibórium oltár fő- és oldalnézetének terve a főszentély számára, 1889 (Kiscell É)

készültek. A Segítő Szűzmária-oltár helyét a Loretói kápolnában jelölték ki. A szószéket a barokk szószék helyére, a déli C pillér mellé tervezték. A cserényi oltár a kis zenekórusra került volna. A keresztelőkápolna a Béla-toronyaljban létesülne, ahová Schulek eredeti középkori bronz keresztelőkutat szeretett volna hozatni.

A Zichy-kápolnába szánt Szent Imre-oltárral kapcsolatban komoly vitára került sor Schulek és Forster Gyula között, akiket a közös munka során létrejött baráti kapcsolat kötött össze. A Zichy család szerette volna, ha továbbra is őrzi egy kápolna a család nevét, ezért az egyik északi kápolna belső díszítésére 10 ezer forintot adományozott a család doyenje, Zichy Ferenc. Zichy Mihály festőművész pedig felajánlotta,

hogy a szárnyasoltár szárnyaira megfesti Szent Imre életének jeleneteit, amit Czobor határozott meg. Az elkészült képek nem nyerték meg Schulek tetszését, és nem akarta elhelyezni őket az oltáron. Végül Forster, barátságuk ellenére egy keményhangú hivatalos levélben utasította rendre barátját, aki az általa vezérelvként követett stílszerűség alapján elutasította Zichy Mihály egyéni stílusát. Ezt azonban felülírták az idő sürgetése és a pénzügyi szempontok, tekintve, hogy adományként kapták a képeket.

A főoltárhoz sok tervváltozat maradt fenn. Schulek próbált megfelelni a Schmidt által felvetett baldachinos megoldásnak, de a bizottság elvetette, mert ünnepi alkalmakkor a szertartást végzők és az asszisztencia nem fért volna el körülötte.

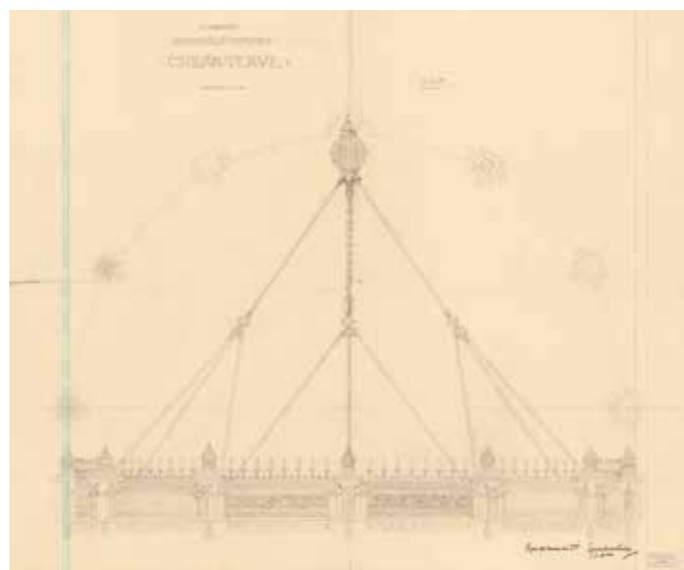
Végül a Jaumann-sorozat szerkezeti elrendezéséhez nyúlt vissza Schulek, először gótizáló változatban, végül az orvietói dóm homlokzatának rendszerét ültette át az oltárra, a román stílus formakészletét alkalmazva.

Schulek egy további stílusidegen tárgyat volt kénytelen elfogadni akkor, amikor egy ismeretlen adományozó a templomnak ajánlotta a barokk Mindenszentek-oltárképet. A templomban található másik középkori oltár, az 1480–1490 körül készített felsőerdőfalvi Szentháromság-oltár idehelyezése, amely 1896-ban Császka György kalocsai érsek, korábbi szepesi püspök ajándékeként érkezett, nem ütközött ellenállásba. Azt a szándékot, amely a csetneki evangélikus templom keresztelomedencéje és több berendezési tárgya, többek között a stallumok megszerzésére irányult, nem koronázta siker.

A berendezés megtervezésénél és kivitelezésénél is azt tekintették a legfőbb irányelvnek, hogy az emlékszerű építészeti elvárásaihoz stíluszerűen illeszkedjen. Ebben csakis a formajegyek számítottak, a középkor ethoszát sugárzó tárgyak az Ipolyi és Czobor-féle egyházművészeti elvek alapján készültek, Czobor Béla gondos odafigyelése és iránymutatásai nyomán. Bizonyos, hogy Czoboré volt a döntő szó, akinek szakértelme, anyagismerete, teológiai és liturgiai műveltsége megkérdőjelezhetetlen volt.

Hasonló szempontok alapján jártak el a felszerelési tárgyak esetében. Ezeknél viszont több esetben is eredeti középkori tárgyak másolatát szerezték be, a Schulek-irodának valószínűleg a megadott előképek rajzi megfogalmazásának feladata jutott. Például a gyertyatartók közül a főoltárra tervezett nagyobbik gyertyatartó rajza a párizsi Cluny Múzeum egyik románkori gyertyatartója másolatát mutatja, amelyet illusztrációként Czobor is közölt *A középkori egyházi művészet kézikönyve Otte Henrik nyomán* című könyvében 1875-ben. A Loretoi kápolna körmeneti gyertyatartója a felsőerdőfalvi, később Malompatakra került középkori eredeti mintájára készült. Készültek új tervezésű tárgyak, de volt, amelyet a kereskedelemből vásároltak meg, több tárgyhoz pedig adomány útján jutottak hozzá. Schulek utazása során látta meg a hildesheimi koronagyertyatartót, és szerette volna elkészít-

Fent a hildesheimi „koronagyertyatartó” mintájára készítendő csillár terve, Gyalus László, 1902 (Forster Központ T), jobbra a templom főhajója nyugat felől, 1959 (Kiscell É)

tetni másolatát a templom számára. Ehhez fényképfelvételeket is rendeltek Hildesheimből. Fennmaradtak Gyalus László 1902-ben készült kiviteleti tervei is, de a hatalmas csillár nem készült el.

A templom építkezésének befejező aktusára, tényleges felszentelésére 1896. augusztus 15-én került sor a Vaszary Kólos hercegprímás által bemutatott ünnepélyes liturgia keretében. Addigra a Gara-kápolna kivételével befejeződött a helyreállítás, a kifestés, valamint a berendezés és a felszerelés beszerzése is.

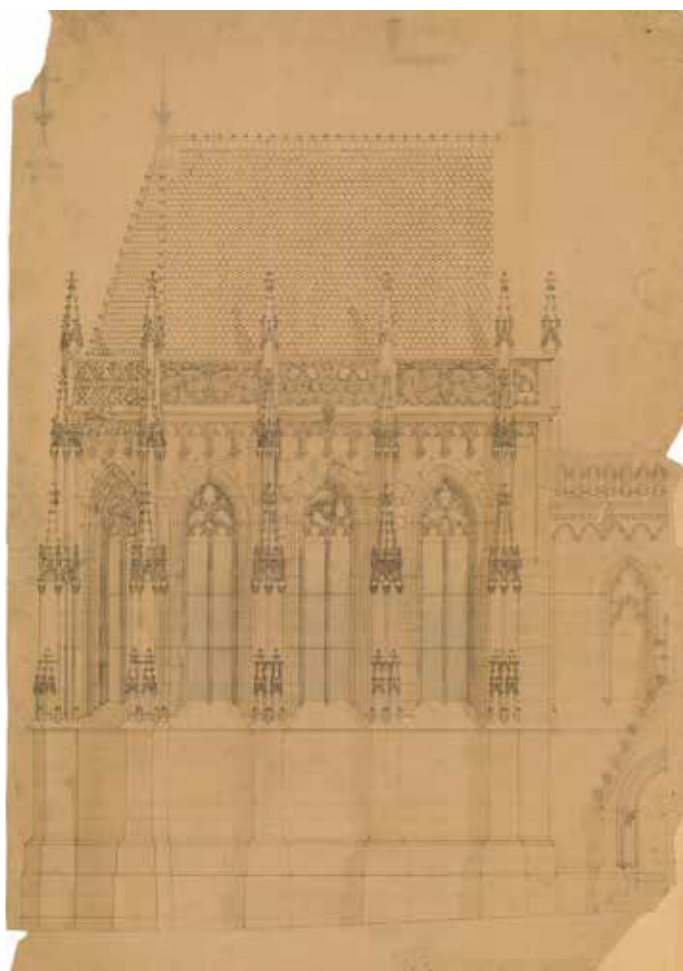
A templom nyugati homlokzata a helyreállítás végén, Erdélyi Mór felvétele, 1896 körül (Kiscell F)

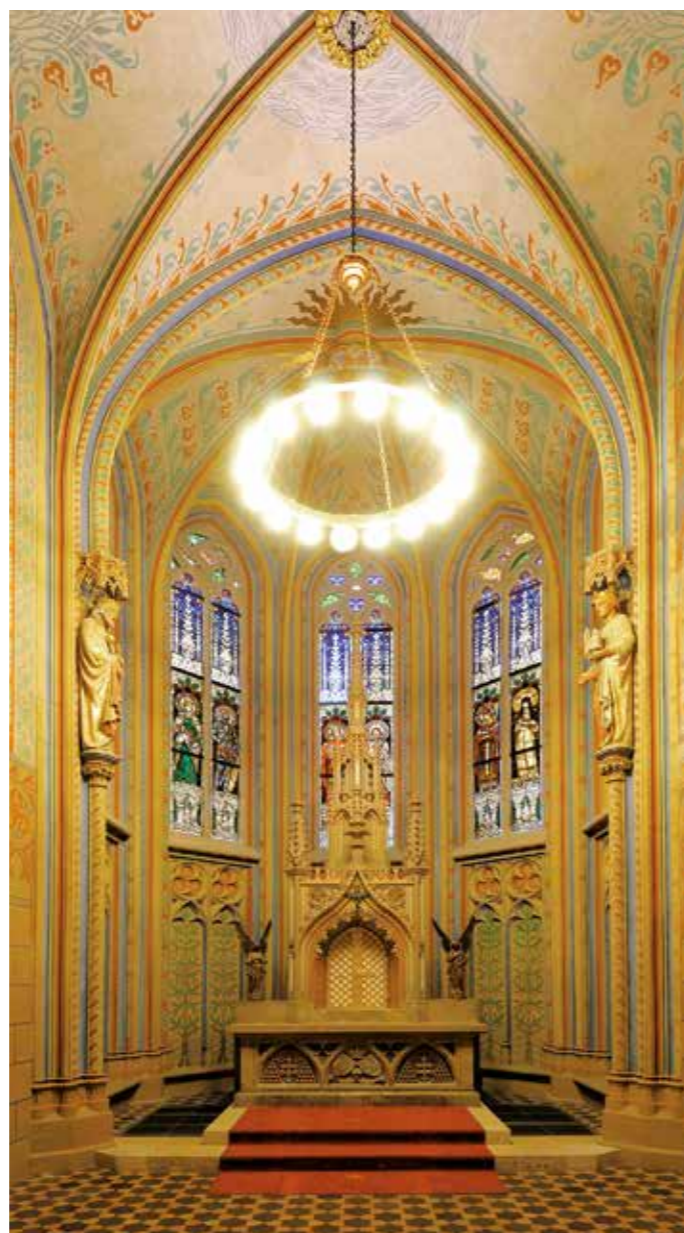
AZ ÉSZAKKELETI KÁPOLNA SZEREPE ÉS ÉPÍTÉSZETI JELENTŐSÉGE

A templom utolsó építési fázisaként az északkeleti kápolna készült el, amelynek felszentelésére 1901. augusztus 15-én került csak sor. A késői befejezés ellenére Schulek az alapok 1877. évi felfedezésétől kezdve minden tervében ragaszkodott hozzá, hogy felépítse azt. Havas Sándornak egy 1890-es iratából tudjuk, hogy a kiépítés mintájaként a párizsi *Sainte-Chapelle*-t jelölték ki. Schulek az első tervén még szorosan követte a feltárt alaprajz méretét, és a kápolnát egy boltszakaszos, csillagboltozatos hajóval és cikkelyes boltozattal fedett poligonális szentéllyel tervezte meg. Az 1877. augusztusi tervén a kápolna alatt azonos méretű, sokszögű záródású alsó tér jelent meg, amelyet a királyi lépcsőházból, a csigalépcsőn lefelé haladva lehetett volna megközelíteni. Egy valamivel későbbi kriptavázlaton a kápolna alatti tér már kidolgozottabb: Schulek a nyugati oldalon jelezte a bejáratot, emellett egy keresztboltozatos szakasz és cikkelyes boltozattal lezárt poligonális záradék látható a terven, északi falában pedig egy ablak. Nem tudjuk, Schulek milyen funkciót szánt az alsó szintnek, mindenestre a *Sainte-Chapelle*-l való párhuzam ebben is tetten érhető.

Schulek ismerte Decloux-nak és Dourynak a párizsi kápolnáról szóló *Histoire archéologique, descriptive et graphique de la Sainte-Chapelle du palais* című 1875-ben Párizsban megjelent művét, a könyv ugyanis megvolt a Mintarajztanoda könyvtárában. De további mintaképek közvetítésével is számolhatunk, ismerve Schulek korábbi pályafutását. 1862-ben részt vett a pozsonyi ferences templom bizonyos részleteinek felmérésében, ő Josef Mockerrel, a prágai Szent Vitus későbbi helyreállítójával a Keresztelő Szent János-kápolna nyugati homlokzatát rajzolta meg. A késő gótikus, sokszögű szentéllyel záruló, egyhajós kápolna a templom szentély északi oldala mellett helyezkedik el és ugyancsak kétszintes. Az alsó rész funkciója bizonytalan, egyes feltételezések szerint a kápolna kettős kápolnaként épült. A szentélyablakok parapetjében ülőfülkék sorakoznak, a diadalív behúzott pillérén egy-egy szobor áll. Hasonló sajátosságok jellemzik a csütörtökhelyi Zápolya-kápolnát, amelyről több rajz is készült a *Wiener Bauhütte* 1863. évi kirándulása során. Tudjuk, hogy Schulek is részt vett ezen, három rajzát is ismerjük: az altemplom és a karzat

alaprajzát, valamint az altemplom két ablakának nézet- és alaprajzát készítette ő. Ez a kápolna bizonyítottan kettős kápolnaként épült a Szapolyai család temetkezési helyeként. Itt is megfigyelhető a budai kápolnába átemelt ülőfülsor, és a pillérekre elhelyezett szoborbaldachinok. A kétszintes jelleg végül a Mátyás-templom esetében nem valósulhatott meg, feltehetően a költségek és az építési idő minimalizálása miatt nem vállalták a sziklafejtéssel felmerülő gondokat, de a két *Wiener Bauhütte* felmérési kirándulás során látottak, illetve az akkor készült rajzok egyéb részletekben ösztönzőleg hathattak.

Balra a Szent István-kápolna északi homlokzatának végleges terve, 1890-es évek (Kiscell É), fent a Szent István-kápolna belső képe, Bakos Ágnes–Tihanyi Bence felvétele, 2015 (BTM, BNF)

Az újraképzett kápolna titulusa nem tisztázódott egykönnyen. Schulek maga is több javaslattal élt, bár a kérdés végképp nem tartozott az ő kompetenciájába. Javaslatai között először a Hunyadi-emlékkápolna szerepelt, Hunyadi Mátyásnak a templom építésében és a magyar történelemben betöltött szerepe miatt. Ezenkívül Árpád-házi Szent Erzsébet nevét is felvetette 1895-ben, mert még remélte, hogy a Halászbástyára tervezett Szent István király-emlékmű (valójában mauzóleum) megvalósulhat és akkor itt felesleges Szent Istvánnak kápolnát emelni.

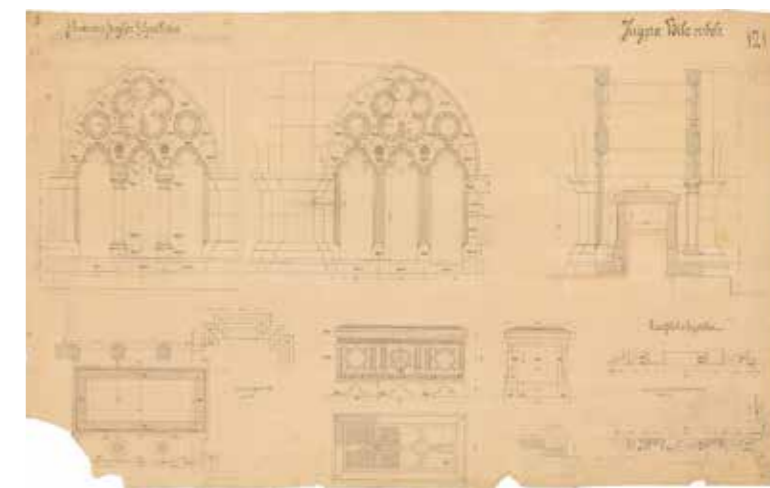
A kápolnának azonban más szerepet szántak. További jelentős szimbolikus súlyt kapott volna a templom, ha valóra válhatott volna az a szándék, amely mögé egyöntetűen felsorakozott mind az állami, mind az egyházi vezetés. Az építési bizottságban vetették fel a gondolatot, hogy az 1771 óta a budai királyi palota kápolnájában őrzött Szent Jobb ereklye a Mátyás-templomban nyerjen új, végső elhelyezést. A javaslatot támogatta Bánffy Dezső miniszterelnök, Wlassics Gyula (1852–1937) kultuszminiszter, Vaszary Kolos esztergomi érsek, Császka György kalocsai érsek és báró Hornig Károly veszprémi püspök. Sőt a kápolna Szent Jobb titulushoz illeszkedő belső díszítésének költségét épp ez a három egyházfő ajánlotta fel. Az oltárt Vaszary külön meghagyására úgy tervezte meg Schulek, hogy az oltárfülkében mind a Szent Jobb, mind más magyar szentek ereklyéi elférjenek. Am hiába volt meg idehaza az egyetértés, Bécs ellenállásán elbukott a szándék. A vágyott párhuzam, amelyet egy töviskoszorú és egy Szent Kereszt ereklye őrzési helyeként ismert *Sainte-Chapelle* követésével kívántak kifejezni, mégsem valósulhatott meg. A kápolna titulusa így Szent István lett, de a Szent Jobb titulus, amely a forrásokban szerepelt, még tovább élt egy ideig.

III. BÉLA ÚJRATEMETÉSE

III. Béla (1148 k.–1196) és felesége, Antiochiai Anna (1153–1184) csontjait véletlenül találták meg Székesfehérváron egy artézi kút javításakor 1848-ban. Akkor Érdy János, a Nemzeti Múzeum őre végezte el a leletmentést, és a maradványokat felszállították a Nemzeti Múzeumba. 1862-ben Pálffy Móric (1812–1897), Magyarország helytartója (1861–1865) aggályosnak véelve a múzeumi őrzést, elrendelte, hogy a csontokat temessék el a Mátyás-templom kriptájában, ami 1862. július

10-én szűk körben meg is történt. A keleti kriptából 1878. március 12-én, az építkezés megindulása miatt áthelyezték őket a középső Zichy-kápolna alatti kriptába, majd 1883-ban, az északi oldali munkák megindulásával a maradványokat átszállították Török Aurélhoz, az Antropológiai Intézet igazgatójához, aki maga kérte, hogy megvizsgálhassa azokat. Az nem volt kérdés, hogy a csontokat a helyreállítás után visszahozzák majd a templomba, hogy az egyetlen Székesfehérváron megtalált és azonosított Árpád-házi király csontjai ott nyugodjanak.

A templom helyreállítása során kevés kudarc érte Schuleket, a III. Béla síremlékkel kapcsolatban azonban csatát vesztett. Schulek mindvégig az altemplomban szeretne volna elhelyezni azt, azonban szándékát nem sikerült keresztül vinnie. Az 1877-es tervsorozathoz fűzött magyarázatában is leírja a sír helyét, amit akkor a főszentély alatti kriptába tervezett: „Az északi oldal falában elkülönített helyen III. Béla király és nejeének földi maradványai számára készülnek fülkék, melyek előtt díszes síremlék alkalmazható.” Egy 1878-ban kidolgozott rajz mutatja a tervezett síremléket. Az új fülke kedvéért a teljes boltszakasznyi faltestet elhagyta, csak egy kisebb hátfalat tervezett. A kripta északi falában képzett térben helyezte el a csontokat tartalmazó szarkofágot, amelynek tetejére

III. Béla tervezett, de meg nem valósult altemplomi síremlékének terve, Wagner Ferenc, 1887 (Kiscell É)